

**КІРОВОГРАДСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА**

НАВЧУК ГАЛИНА ВАСИЛІВНА

УДК 811.161.2'801.561.6

**ФОРМАЛЬНО-СИНТАКСИЧНІ ТА ФУНКЦІОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧНІ
ОСОБЛИВОСТІ ОКЛИЧНИХ РЕЧЕНЬ У СУЧАСНІЙ
УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ**

10.02.01 – українська мова

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Кіровоград – 2004

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі української мови Кам'янець-Подільського державного університету Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник – доктор філологічних наук, доцент

Шинкарук Василь Дмитрович,

Департамент вищої освіти

Міністерства освіти і науки України,

заступник директора, начальник управління

гуманітарної та педагогічної освіти.

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор

Плющ Марія Яківна,

Національний педагогічний університет

імені М.П.Драгоманова,

кафедра української мови, професор;

кандидат філологічних наук, доцент

Дмитрук Віталій Іванович,

Кіровоградський державний педагогічний

університет імені Володимира Винниченка,

кафедра української мови, доцент.

Провідна установа – Рівненський державний гуманітарний університет Міністерства освіти і науки України, кафедра української мови, м. Рівне.

Захист відбудеться „25” червня 2004 року о 10⁰⁰ год. на засіданні спеціалізованої вченої ради К 23.053.01 при Кіровоградському державному педагогічному університеті імені Володимира Винниченка (25006, м. Кіровоград, вул. Шевченка, 1; зал засідань).

Із дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (м. Кіровоград, вул. Шевченка, 1).

Автореферат розіслано „22” травня 2004 року.

Учений секретар

спеціалізованої вченої ради

О.О.Кухар

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Сучасний етап розвитку української граматики характеризується тенденцією до багатоаспектного розгляду семантико-синтаксичних одиниць, намаганням систематизувати їх на нових концептуальних чи методологічних засадах, переглянути й уточнити деякі наукові поняття, що сформувалися впродовж кількох десятиліть.

Абсолютно новим етапом у розвитку сучасної української граматики став поглиблений функціональний підхід до тлумачення мовних явищ у поєднанні з антропоцентризмом лінгвістичних студій. Дослідників уже не задовольняють суто граматичні інтерпретації конструкцій мови; на перший план виступає зацікавлення механізмами їх витворення в тісному зв'язку із з'ясуванням активної ролі у процесі мовної комунікації її учасників – адресанта, тобто творця певного тексту, і адресата, якому текст призначений для сприйняття. Цей підхід дозволяє по-іншому розглянути окремі фрагменти граматичного ладу мови, зокрема питання про статус окличних речень у синтаксичній системі мови, з нових методологічних позицій трактувати їх комунікативне призначення та функції.

Провідні лінгвісти різних мовознавчих шкіл і напрямів здійснили чимало глибоких та різноаспектних студій елементів мовної структури, що виражають окличність, висловили цікаві спостереження про особливості семантики і формально-граматичного вираження окличних речень, чим заклали підвалини для нового функціонального інтерпретування. Так, у працях Д.М.Овсянико-Куликовського, О.М.Пешковського, В.А.Богородицького, Л.А.Булаховського окличні речення розглядаються як самостійний тип конструкцій поряд із розповідними, питальними й спонукальними. О.О.Шахматов, Є.М.Галкіна-Федорук, А.С.Богуславський, Б.М.Кулик, І.Р.Вихованець, М.У.Каранська та інші вважають, що окличні речення є варіантами основних функціональних типів речень – розповідних, питальних, спонукальних – і відрізняються від них лише характером висловленого змісту, тобто особливою емпатичною інтонацією. Т.А.Кільдібекова, Н.Г.Озерова, І.П.Распопов виділяють, крім варіантних виявів комунікативних типів, особливу групу власне-окличних речень. Тож цілком очевидно, що в лінгвістиці ще й досі існує чимало проблем, пов'язаних із з'ясуванням синтаксичної природи окличних конструкцій та їх класифікації. Більше того, комплексного дослідження, в якому було б реалізовано новий підхід до кваліфікації окличних речень, чи ґрунтовного опису їх функціонування у системі синтаксичних одиниць в українському мовознавстві немає.

Актуальність теми дисертаційної роботи зумовлена недостатнім дослідженням й суперечливим трактуванням категорії окличності в лінгвістичній традиції, потребою

наукового перегляду її з позиції новітньої граматичної теорії, що дасть змогу встановити межі та потенціал окличних речень на тлі синтаксичної системи сучасної української мови.

Особливо актуальним є багатоаспектний аналіз окличних конструкцій у взаємозв'язку їхніх формально-синтаксичних і функціонально-семантичних реалізацій, оскільки своєрідність цих одиниць виявляється на комунікативно-прагматичному рівні, де диференціюючу роль, окрім інтонації, відіграє комунікативна настанова, що корелює з функцією.

У контексті багатоаспектного аналізу окличних речень актуальності набуло й питання про сутність та обсяг категорії емотивності, з якою тісно пов'язана окличність, зокрема питання про вираження емоцій у мові, що постає передусім як проблема засобів реалізації.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження пов'язане з комплексною науковою темою кафедри української мови Кам'янець-Подільського державного університету та з плановою темою „Грамматика сучасної української мови” відділу історії та граматики української мови Інституту української мови НАН України. Тему дисертації затверджено на засіданні Наукової координаційної ради „Українська мова” (протокол № 9 від 16 квітня 2002 року).

Метою дисертаційної праці є комплексне дослідження окличних речень на формально-синтаксичному та семантико-синтаксичному рівнях у сучасній українській мові.

Реалізації мети передбачає розв'язання таких **завдань**:

- 1) вмотивувати місце емоційної функції серед інших функцій мови;
- 2) з'ясувати категорію емотивності у лінгвістичному аспекті;
- 3) уточнити сутність та обсяг поняття „окличність”;
- 4) систематизувати витлумачення окличних речень, наявні у сучасному теоретичному синтаксисі;
- 5) з'ясувати зміст і граматичний статус окличних речень;
- 6) розмежувати окличні речення у плані змісту й у плані вираження;
- 7) охарактеризувати структурні й формальні особливості окличних речень;
- 8) обґрунтувати засоби (актуалізатори) експліцитного й імпліцитного вираження емоційної експресії в окличних реченнях;
- 9) вмотивувати взаємозв'язок морфологічних, словотворчих та синтаксичних виразників емоційної експресії в окличних реченнях;
- 10) проаналізувати окличні речення у плані теорії мовленнєвих актів;
- 11) дослідити співвіднесеність окличних речень із контекстом, ситуацією.

Об'єктом дослідження у дисертації є окличні речення сучасної української мови в сукупності своїх різноманітних виявів, які характеризуються чітко вираженою емоційною й експресивною специфікою, своєрідною формально-синтаксичною будовою.

Предметом дослідження є комплекс мовних засобів, що використовуються в українській мові для реалізації окличності.

Методи дослідження. Багатоаспектний характер окличних речень визначає необхідність їх різнобічного аналізу з погляду структури, семантики, особливостей функціонування у тексті. У дисертації використано описовий, зіставний і структурний методи, метод функціонального аналізу граматичних елементів та опозицій, трансформаційний контекстологічний аналіз, що охоплює застосування прийомів спостереження, порівняння, частково статистичного опрацювання матеріалу.

Джерела фактичного матеріалу. Матеріалом дослідження послужили окличні речення, дібрані з текстів різних функціональних стилів сучасної української мови: з художніх, публіцистичних та науково-популярних, з фольклору й усного розмовного мовлення, а також використано матеріали із лексичної картотеки Інституту української мови НАН України (понад 4000 конструкцій).

Наукова новизна дисертаційного дослідження полягає в тому, що вперше в українському мовознавстві виконано комплексне дослідження з граматики, в якому на принципово нових засадах розглянуто окличні речення, з'ясовано їх граматичний статус, обґрунтовано принципи їх структурної й функціональної диференціації, системно описано засоби вираження емоційної експресивності з урахуванням сучасних досягнень теорії мовної комунікації; вмотивовано взаємозв'язок морфологічних, словотворчих і синтаксичних виразників емоційної експресії в окличних реченнях.

Теоретичне значення дисертаційної роботи полягає в тому, що її висновки та узагальнення збагачують теорію функціонального, семантичного й емоційно-експресивного синтаксису; сприяють утвердженню ідеї про окличне речення як багатоаспектну синтаксичну одиницю. Проведений комплексний аналіз окличних конструкцій дає змогу глибше пізнати своєрідність їхніх інтегральних і диференційних ознак, з'ясувати особливості граматичної семантики, потенційні функціональні й стилістичні можливості в плані національної специфіки.

Практичне значення одержаних результатів. Основні теоретичні положення дисертації та використаний у ній великий фактичний матеріал мають безпосередній вихід у практику викладання синтаксису української мови у середній і вищій школі, а також можуть бути використані для написання підручників, навчальних посібників, у читанні спецкурсів, у науково-дослідній роботі студентів та аспірантів.

Особистий внесок здобувача полягає у випрацюванні концепції наукового аналізу окличних речень у сучасній українській мові. Усі результати дослідження розроблено самостійно, лише одна наукова публікація написана у співавторстві з науковим керівником. Співавторові належить ідея обґрунтування багатоаспектного підходу до розгляду окличних речень.

Апробація дисертації. Загальну концепцію та результати дослідження обговорено на засіданні кафедри української мови Кам'янець-Подільського державного університету. Наукові доповіді з теми дисертації виголошено на Міжнародній науково-практичній конференції „Біблія і культура” (Чернівці, 2000); Всеукраїнських науково-теоретичних граматичних читаннях, присвячених 65-річчю кафедри української мови Донецького національного університету (Донецьк, 2002); всеукраїнських наукових конференціях „Лексико-граматичні категорії у функціональному аспекті” (Херсон, 2002) та „Лексико-граматичні інновації в сучасних слов'янських мовах” (Дніпропетровськ, 2003); Наукових читаннях, присвячених 425-річчю від дня народження Мелетія Смотрицького (Кам'янець-Подільський, 2003); 85-ій підсумковій науковій конференції, присвяченій 60-річчю Буковинської державної медичної академії (Чернівці, 2004).

Публікації. Проблематику та основні положення дисертації викладено у 9 друкованих працях, 8 з яких опубліковано у виданнях, що затверджені ВАК України як фахові.

Структура і зміст дисертації. Дослідження складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури, що нараховує 295 найменувань, списку використаних джерел (49 одиниць). Повний обсяг роботи – 205 сторінок, з яких основний текст становить 179 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, методи дисертаційного дослідження, окреслено джерела фактичного матеріалу, вказано наукову новизну, теоретичне й практичне значення роботи, апробацію її результатів та особистий внесок здобувача.

У **першому розділі** – „Статус окличних речень у системі синтаксичних одиниць” – вмотивовано місце емоційної функції серед інших функцій мови; з'ясовано категорію емотивності у лінгвістичному аспекті; визначено засоби вираження емоцій у мові; уточнено сутність та обсяг поняття „окличність”; систематизовано витлумачення окличних речень, наявні у сучасному теоретичному синтаксисі; вмотивовано доцільність розгляду окличних конструкцій з погляду теорії мовленнєвих актів; обґрунтовано

необхідність їх комплексного аналізу на формально-синтаксичному та функціонально-семантичному рівнях.

Основні положення лінгвістичної теорії емоцій переконують у тому, що емотивна функція мови має право на виділення й визнання її як однієї з провідних, адже емоції відіграють виключно важливу роль у процесі мовної комунікації.

У процесі дослідження засобів і способів реалізації емоцій встановлено, що вчені по-різному визначають обсяг емотивності. Існує вузьке й широке розуміння цієї категорії. У вузькому значенні емотивність співвідносять із експресивною емотивною лексикою або ототожнюють із конотацією, у широкому – вона характеризується як така, що охоплює всі мовні засоби, які виражають емоції. Детальне осмислення категорії емотивності припускає, що вона охоплює одиниці різних рівнів.

У мовній картині світу віддзеркалений емоційний світ людини, що проявляється в розмаїтті арсеналів мовних засобів, покликаних позначати й виражати емоції. У процесі мовного опосередкування емоційність (емоції) як психічне явище трансформується в емотивність (емотиви), що є мовним явищем, за допомогою одиниць усіх рівнів мови – фонетичного, морфологічного, лексичного, синтаксичного тощо.

На синтаксичному рівні емотивну функцію мови реалізують окличні речення, при цьому окличність – засіб вираження емотивності. Сутність та обсяг поняття „окличність” тлумачаться неоднозначно. На думку одних дослідників (О.С.Мельничука, О.В.Богдановича та інших) окличність становить лише емоційно чи експресивно забарвлений варіант вимови речення, який може супроводити будь-який модальний різновид речення. Відповідно до інших досліджень, зокрема Т.А.Кільдібекової, Н.Г.Озерової, І.П.Распопова, Т.В.Тришкіної-Аудіа тощо, окличність може бути виражена фонетичними засобами (інтонація), лексичними (емоційно забарвлені одиниці, вигуки, частки, займенниково-прислівникові слова), морфологічними (словотворчими (суфікси суб'єктивної оцінки)) й синтаксичними (вибір відповідно до стану мовця тієї чи іншої синтаксичної структури при оформленні думки), тобто має значно ширше коло засобів вираження.

У лінгвістичній літературі подано декілька класифікацій окличних речень. Є.М.Галкіна-Федорук запропонувала диференціювати їх за значенням. Т.А.Кільдібекова – в аспекті взаємодії емоційного й інтелектуального в значеннєвій структурі висловлювання. Н.Г.Озерова – за наростаючою силою інтонаційного вираження емоційності. І.П.Распопов окличні речення поділяє на дві групи: 1) подібні за складом до неокличних; 2) окличного характеру набуває не тільки інтонаційне, але й лексико-граматичне вираження. С.С.Янелюкайте, розглядаючи граматичне поле емотивності, зараховує до ядра цього поля

граматичні засоби, що спеціально призначені для вираження емоцій і регулярно виконують цю функцію незалежно від контексту. Наявність багатьох критеріїв, обраних для класифікації окличних речень, підкреслює складність і багатоаспектність їх вивчення.

Окличне речення володіє ілокутивною силою висловлювання, ядро якої представлене поняттям „ілокутивна мета”, тобто намір, установка мовця або комунікативно-цільова семантика. З'ясування семантики окличних речень в аспекті мовленнєвого наміру дозволить глибше розкрити їх функціонально-семантичні особливості.

Виходячи із твердження про те, що структура й семантика взаємозалежні й взаємообумовлені, як форма і зміст, у дослідженні формально-синтаксичних і функціонально-семантичних особливостей окличних речень основними вважаємо структурний і семантичний аспекти, на яких базуються логічний і комунікативний, а емоційний і текстотвірний є додатковими. Такий підхід дозволить встановити корелятивність / некорелятивність елементів формально-синтаксичної, семантико-синтаксичної і комунікативної будови окличних речень, простежити їх формальну й семантичну варіативність.

Погоджуючись із тим, що зміст окличного речення залежить від процесу спілкування, ми тим самим зараховуємо цю мовну одиницю не тільки до елементів мови, але й до фактів мовлення. Єдність семантичної й синтаксичної структур і визначає речення як одиницю мовлення.

У другому розділі – „**Особливості формально-синтаксичної структури окличних речень**” – досліджено лексико-граматичні маркери окличних речень, проаналізовано структурно-синтаксичну своєрідність різних груп окличних конструкцій.

Емотивна функція мови, що реалізується в окличних реченнях, знаходить вираження в мовних одиницях як сегментного, так і супрасегментного рівнів мови. До сегментних мовних одиниць належать частки, вигуки, займенниково-прислівникові слова, звертання, які найактивніше беруть участь в оформленні окличних речень. До одиниць супрасегментного рівня належить інтонація, повтори, порядок слів у реченні.

Функції **часток**, що вживаються в окличних реченнях, полягають у підсиленні (акцентуванні) емоцій, виражених іншими мовними засобами, або у формуванні емотивного компонента значення. Це дає підстави вважати їх формальними синтаксичними маркерами речень цього типу. Напр.: *Що ж, **тільки** той ненависті не знає, хто цілий вік нікого не любив!* (Леся Українка); *А **хороші** тоті галицькі легіні, хороші! – **лиш** стань та дивися!* (Ю.Федькович); ***Ото** дався тобі взнаки князь Єремія!* (І.Нечуй-Левицький); ***Ось це так** віз! – сміявся. – Не доскочиш* (Л.Костенко).

Займенникові й прислівникові слова, втрачаючи первинні значення питання, вказівки, місця, наближаються своєю семантикою до часток і беруть участь у побудові спеціальних конструкцій (риторичних питань, номінативних власне-окличних речень). Напр.: *Що за нахаба!* (І.Нечуй-Левицький); *Скільки то разів у сні він плавав по голубому морю й тонув у глибі!* (Марко Вовчок); *Куди цьому горбастому ґрунтові до безмежі подільського простору!* (Ірина Вільде); *І це байка! Павлина сама не грішила красою, а ось якого чоловіка дістала!* (Ірина Вільде).

Вигуки, що обслуговують сфери емоцій, можуть виконувати як спеціалізовані (однозначні) семантичні функції, так і виражати широкий діапазон емоційних значень і відтінків, залежно від їхнього текстового оточення й інтонації. Напр.: – *Гурра!* – *почулися голосні окрики з другого кінця яру...* – *Гурра!* – *привітала їх уся компанія* (І.Франко); *Вони ж мерців не палять навіть, а в землю загрибають...* *Пху!* *Аж бридко!* (Леся Українка); – *Ух, річ яка!* – *Фу, пишно як!..* (М.Старицький); – *Годі, годі!* *Ой, що мені ти пригадала!...* (М.Старицький) (жаль); – *Ой отроки!* *Ой потішили!* *Беру вас обох у свою сторожу!* (П.Загребельний) (радість із відтінком захоплення); *Ой, зима!* (В.Симоненко) (радість).

Звертання, беручи участь в оформленні окличних речень, служить засобом передачі емоцій, вираження суб'єктивного ставлення до співрозмовника, а в окремих випадках містить його емоційну характеристику. Напр.: *Брати мої, православні козаки!* – *кричав, завертаючи очима* (А.Чайковський); *Мамко мої солодкі!* – *падає він перед нею на коліна в пилюку* (Ірина Вільде); – *А, це ти, харцизяко!* *Ти знов прийшов, хлоп поганий!* *Гей, гайдуки, шкуру спуцу, хамове кодро!* *Беріть його* (Ю.Мушкетик).

Інтонація служить не тільки для диференціювання комунікативних типів речень, а й засобом уточнення чи конкретизації змісту висловлювання, розкриття його підтексту, характеристики мовця й ситуації спілкування. Засоби інтонації володіють семантичною й функціональною релевантністю та беруть участь у диференціації окличних речень залежно від вкладеного в них змісту.

Дослідження фактичного матеріалу підтвердило гіпотезу про те, що **порядок слів** у реченні сприяє визначенню пріоритетності мовного наміру, вираженню найтонших відтінків думки, емоцій, адже в афектному мовленні емотиви тяжіють до початку речення. Напр.: *Не маєте ви за чим банувати!* (В.Стефаник); *Гроші поверну вам я!* (Ірина Вільде); *Раненько ви підвелися сьогодні!* (М.Хвильовий); *Справді, жалюгідне твоє становище, доню!* (В.Підмогильний); *Та на таке не один пішов би!* (Ірина Вільде).

Яскравим засобом значеннєвого посилення, підкреслення емоцій, акцентування уваги на певній частині висловлювання є **повтор (редуплікація)** лексичних елементів. Напр.: – *Боже, боже!* *Отаке тут у вас у місті заводиться!* *А й казала я їй: не йди та не*

ходи, – так не слухалася! (Панас Мирний); **Треба** було відразу зім'яти, змитити, **треба** було, **треба...** ох! (П.Загребельний); **Пізно** схаменувся, надто **пізно!** (П.Загребельний). Служити засобом інтенсифікації висловленого почуття можуть поставлені одне за одним речення, побудовані за однією схемою. Напр.: *Нізащо в світі не відчиню я брами в замок!* *Нізащо в світі не пуцу я сюди козаків!* – думала мовчки Теодозя, скоса поглядаючи на переляканих панянок (І.Нечуй-Левицький); – *Не знала, де ти повертаєшся, де ти пробуваєш, не знала, чи ти живий, чи, може, вже тебе й на світі нема!* – говорила Гризельда (І.Нечуй-Левицький). Ту ж саму функцію виконує повтор змісту. Напр.: **Пустіть** мене, мамо, **не тримайте!** (Ірина Вільде); – *Чого-чого не бува!* – защебетала знову Галя. – *Усе случасться! Усе може бути!* (Марко Вовчок).

Окличні речення можуть мати як цілком заміщені, так і незаміщені синтаксичні позиції. Конструкції з заміщеними синтаксичними позиціями розділяємо на дві групи: 1) біфункціональні, що є аналогами розповідних, спонукальних, питальних і бажальних речень; 2) власне-окличні, що виконують тільки емотивну функцію.

Залежно від ступеня емоційної експресивності біфункціональні окличні речення диференціюємо на конструкції з неінтенсивним вираженням емоцій та конструкції з інтенсивним вираженням емоцій. З-поміж синтаксичних структур з інтенсивним вираженням емоцій, крім стилістично маркованих граматичних варіантів, виділяємо структури, що виражають значення категоричності, імперативності, та структури з більш загальним або відособленим значенням суб'єкта. Напр: *Повідчиняти вікна! Провітрить оселю!* (М.Коцюбинський); *Не чіпайте мене! Не чіпайте мене! Пустіть мене до нього!* (Ірина Вільде); – *О, бідні, любі люди! Встаньте! Встаньте, кажу вам!* (В.Винниченко); *А ви, Семенихо, не кажіть нікому, ні мамі, ні таки нікому, прошу вас, Семенихо!* (Н.Кобринська); *Пахуче так усюди, зелено, тепленько, гарно!* (Панас Мирний).

Структура окличних речень прямо залежить від стилю мови. За нашими спостереженнями, мовні **одиниці з декількома предикативними частинами** переважають у науковому й публіцистичному стилях, рідше – в художньому, де вони, як правило, властиві мовленню автора; ще рідше функціонують подібні конструкції в живому розмовному мовленні.

З-поміж **власне-окличних речень** із заміщеними синтаксичними позиціями виділяємо парцельовані конструкції, риторичні питання, нечленовані речення, схеми яких, незалежно від синтаксичного наповнення, є засобом вираження емоцій.

За допомогою **парцельованих** конструкцій мовець може виразити більше цілей, аніж в аналогічних непарцельованих. Парцеляція розширює інформаційну насиченість речення, інтенсифікує змістове навантаження його другорядних членів, надає їм

виразності. Парцельовані конструкції містять імпліцитний зміст висловлювання, за рахунок чого вони стають семантично місткими, максимально виразними. Напр.: *Ах, ось вони! Мої розкішні квіти! Мій любий скарб, моя утіха, рай...* (М.Старицький); *Без матері і ми б не знали! І досі правди на землі! Святої волі!* (Т.Шевченко); *І не вірю, не вірю – ні! Що сотворить добро недобрий!* (Є.Плужник).

Для **риторичних питань** характерно насамперед розходження між формою та ілюктивною метою, оскільки у них питальна форма використовується для реалізації експресивно посиленого ствердження або заперечення. Напр.: *Все б то це нічого! Чого не трапляється на віку!* (Т.Шевченко); *Чи можна ж мати сумнів у перемозі, коли дивишся на таких орлів!* (Ю.Мушкетик). Виділяють також емоційно-оцінні риторичні питання, що служать для вираження безпосередньої емоційної реакції мовця. Напр.: – *Як тобі не соромно, Машко! Я тебе годував маслом! [...] (С.Пушик); Це ж скільки там нового, дивовижного!* (Л.Костенко).

Окличні **нечленовані речення** є особливим структурним типом, який служить у живому розмовному мовленні й мовленні персонажів способом вираження емотивності, значення якої визначається в контексті й за допомогою інтонаційних засобів. Напр.: *Бач, які! Навчають сусідів і самих весталок, що їм робить!* (Леся Українка); *Авжеж! Так оце й дам бурлаці в руки чужі гроші! – сказав Бродовський (І. Нечуй-Левицький); Та вже ж! А хто мене рівняв і до принцеси, і до русалки...* (Леся Українка). Тут під впливом емоційного відбувається „вивітрювання” значень словоформ.

Активний засіб вираження окличності – **незаміщеність синтаксичної позиції**, що є характерною ознакою неповних окличних речень. Конструкції такого типу відзначаються високою емоційною експресією, що створюється за рахунок скорочення обсягу висловлювання, звільнення від другорядної, невагомої інформації.

Найбільш функціонально активними з-поміж окличних речень із незаміщеними синтаксичними позиціями є еліптичні конструкції. Напр.: – *В тюрму всіх! До розправи!!* (М.Старицький); – *А чоловік стоїть і – хоч би слово!* (Леся Українка); *Палій вже не слухав більше й кинувся до дверей. – Петре, коней!* (Ю.Мушкетик); – *Но-но! Ви мені тихіше!* (М.Старицький).

Оскільки окличні еліптичні конструкції, що виражають наказ, заклик, привітання, подяку, прохання, побажання, прокляття тощо, вимовляються здебільшого окличною інтонацією й мають досить усталене морфологічне вираження, то їх можна вважати власне-окличними реченнями. Вокативи теж можна трактувати як власне-окличні. Такими, на нашу думку, є й еліптичні конструкції з родовим відмінком іменника, який виступає головним членом. Напр.: – *Води! Води!* – крикнув він і тут же вродилась вода (І.Франко);

Знову сумно та пусто... Ні одного живого слова, ні одної нової розумної думки, ні втіхи, ні відряди! (Панас Мирний); – *Пішки ходите?* – *Ні, їздимо! Ніколи! Такої в нас роботи!* (Остап Вишня); – *Здорові були, мамо, з неділею!* (М.Старицький); – *Здоровенькі були! – Здрастуйте й вам!* (М.Куліш); – *Добрий день! – Добре здоров'я!* (Ю.Федькович).

Своєрідною групою окличних конструкцій є **усічені (зредуковані)** складні речення, редукція яких полягає у тому, що вони мають залежну частину з підрядними сполучниками **якщо, коли, щоб** із частковим значенням умови, пояснення, мети, а головна частина у них усічена або й зовсім відсутня. Напр.: *Якби-то батько сидів на возі! А батькову могилу вже замів коло церкви сніг* (С.Пушик); *Не стояла б до півночі 3 милим під вербою, Якби знала!..* (Т.Шевченко); *Ей, якби-то мені вернулася літа молодії!* (А.Чайковський).

Величезним емоційним потенціалом володіють **незакінчені (обірвані)** окличні речення. Вони належать до типових структур усного мовлення, вживання їх зумовлюється емоційним станом мовця. Напр.: *Ну, про мене!..* (Ю.Федькович); – *Промінчику мій! Пожди! Я ж тебе так!..* (А.Любченко); – *А бодай він не дждав! Ні він, ні його діти! – промовив Кривоніс* (І.Нечуй-Левицький); – *Ух ти, розбійник! – розсердився Захарко. – Так тобі все смішно, усе тобі смішно, ось я тобі зараз!.. Гей!* (О.Довженко).

У третьому розділі – „**Функціонально-семантичні особливості окличних речень**” – проаналізовано вплив семантичного і синтагматичного оточення на зміст окличного речення; розглянуто залежність значення мовної одиниці від тієї функції мови, що реалізується мовцем; досліджено типи мовленнєвих намірів, що можуть бути виражені в окличних реченнях, і мовні засоби, що беруть участь у їхній вербалізації; визначено роль окличного речення в текстотворенні.

У процесі дослідження окличних речень встановлено, що для точного визначення їх семантики необхідно враховувати денотативне й конотативне значення, визначати суб'єктивну модальність, виражену в реченні, враховувати пресупозиції.

Декодування закладеної інформації ускладнюється, коли зміст і форма окличних конструкцій асиметричні або коли за рахунок емоційної інтонації відбувається „прирощення” змісту. У таких випадках мовець опирається на пресупозиції. Так, семантику речення *А наших священників вже тут і там на панцину гонять!* (О.Назарук) поряд з денотатом визначає і власне екзистенційна пресупозиція, що, як загальний фонд знань, не допускає таких суспільних відносин, коли не поважають служителів культу. А це призводить до виникнення невдоволення, обурення. Комунікативна пресупозиція дозволяє уникнути труднощів у визначенні емоційного змісту таких речень: *Ади, дурна, вже настрашилася і відсувається!* (Ірина Вільде) – не презирство й осуд, а ніжність. *Що ж до жіночого оточення – ти невиправний! – засміявся Герцен* (О.Іваненко) – не осуд, а легка

іронія. *А наш русин, прошу я вас, від колиски звик тільки кланятись, плазувати й чекати панського милосердя, чорт би його побрав!* (Ірина Вільде) – передано почуття прикрості, а не презирства й осуду.

Емотивність репрезентують різні мовні засоби: **а)** прикметники, що поряд з позначенням ознаки предмета мають оцінні функції, напр.: – *О ні, ви **славненький**, а не **смішний**, – **цяцяний!*** (М.Старицький); **б)** іменники спільного роду, значення яких виражає презирство, несхвалення, напр.: – *Овва! **Задавака!*** (В.Винниченко); **в)** іменники з синтаксично обумовленим, залежним значенням, яке поза контекстом є оцінно нейтральними, напр.: – ***Осел!** Маю я йти з тобою, то й сам піду...* (А.Чайковський); **г)** слова категорії стану, напр.: ***Страшно**, дуже **страшно** прирікати на смерть невинну людину, але, господи великий, куди **страшніше** вмирати самому!* (Ірина Вільде).

Для вираження почуттів широко використовуються словотворчі можливості мови, зокрема суфікси й складні слова, які можуть виражати різні, часто протилежні почуття. Напр.: *Ні, **донецько**, ні, не мовчи, благаю! Скажи, признайся, хай я знаю недугу твого духу!* (Леся Українка); *Хай твої улюблені **дочечки** подають тобі туфлі!* (Ірина Вільде); *Мовчи, **молокососе!** Не смій так говорити про те, чого не знаєш!* (І.Франко).

Яскравим засобом вираження емоційної експресії є висловлювання з імпліцитним комунікативним змістом. Вони можуть включати семантично місткий компонент, що також призводить до розширення плану змісту в порівнянні з планом вираження. Напр.: – *Нехай і москалі, та ніхто не бачив, що посеред базару прасували мене по цоках глевким хлібом, як тебе!* (Панас Мирний). Семантично місткий компонент *посеред базару прасували по цоках* подає інформацію про те, що така розправа є принизливою для людини. *Прошу пані, я не оглядався на похороні за дівчатами!* (Ірина Вільде). Семантично місткий компонент *на похороні* не допускає такого поводження й означає, що оглядатися за дівчатами в такому місці – неприпустимо.

Семантика окличних речень залежить від виконуваної функції та мовленнєвого наміру. Так, визначити комунікативну мету конструкцій, які містять слова **як, що, хто, скільки, який, що за, невже, хіба**, можна, проаналізувавши контекст, ситуацію спілкування чи визначивши пресупозиції. Напр.: – *Учителю! Що ж це таке?! Як сміє ця чужинка сміятися з нас?!* (В.Винниченко). З'ясувавши конситуацію та пресупозиції, визначаємо, що це власне-окличні речення, метою яких є вираження обурення з приводу того, що трапилося. – *Як же це... ви дознались! Боже мій! Хто вам про це сказав?* (М.Куліш). А це речення біфункціональне, тому що ставить за мету з'ясувати обставини й одночасно виражає здивування.

Труднощі виникають при визначенні цілеспрямованості номінативних висловлювань, що містять кваліфікаційні чи оцінні слова. Напр.: – *Це добра дяка!* (І.Нечуй-Левицький); *Ей, ви, жебраки, жебраки!* (І.Франко); – *От дурний розум, каже, – та й годі!* (Ю.Федькович); *Нещасний! Чи він оддає звіт, що ми впадемо, та стоятиме ж світ?!* (Б.Олійник). Кваліфікаційні слова можуть уживатися для називання предметів об'єктивної дійсності й для вираження внутрішнього світу (почуттів, настроїв) людини.

Функцію низки речень можна визначити і без розгляду ситуації спілкування й контексту. Насамперед, це: **а)** окличні речення, що включають прикметники, які наділені кваліфікаційним або оцінним значенням, напр.: – *Боже! – дівчина сплеснула руками і закрила долонями лице: – Який же він жорстокий! Віддати мене за першого-ліпшого, що перебіг йому дорогу!* (Юрій Клен); – *Ой, який же оце, Господи, ви смішний!* (І.Нечуй-Левицький); **б)** конструкції, у яких слово *скільки* сполучається з іменником, що має абстрактне значення, напр.: – *Петрусю, соколе мій сизий, як важко я скучала за тобою, скільки сліз виплакала!* (А.Чайковський); *Скільки понесла труду, прикростей, а за те не вчула навіть доброго слова!* (Н.Кобринська).

До одиниць, що виконують тільки емотивну функцію, навіть не досліджуючи ситуацію спілкування чи контекст, зараховуємо: **а)** речення, до складу яких входять вигуки, напр.: *Чорт зна що провадить! Нема хисту, то й не бреши* (Т.Шевченко); – *Гов, гов, – гамує себе Йосиф, – спокійніше!* (Ірина Вільде); **б)** одиниці з ідіоматичним значенням, напр.: – *А дзуськи! – викрикнув таким світлим голосом, мовби й не пив ще нічого. – Не роззявляй рота на чужу буженину й заробленину!* (П.Загребельний); *Ну, я з тобою свиней не пас!* (І.Нечуй-Левицький).

Аналіз фактичного матеріалу з урахуванням мовленнєвого наміру свідчить, що до **експресивів** належать речення, які виконують тільки емотивну функцію. Інші типи емоційно-експресивних мовленнєвих актів не трапляються в чистому вигляді, тому що вираження почуття мовця буде нашаровуватися на будь-яку іншу ілокутивну мету. Вони є реалізацією експресивної й асертивної; експресивної й комісивної; експресивної й директивної; експресивної й декларативної цілей.

З одного боку, окличні речення, вступаючи в синтаксичні зв'язки з мовними одиницями, що їх оточують, залежать від тексту, а з іншого – навпаки, виконують текстотвірну функцію. Високим ступенем текстотворення відзначаються речення, побудовані за схемами: *що за* + іменник; *ось* + іменник, позбавлені конотативного значення; нечленовані речення; конструкції, що включають мовні одиниці, які можуть використовуватися як у прямому, так і в переносному значеннях.

У **висновках** подано теоретичне узагальнення результатів дослідження формально-синтаксичних та функціонально-семантичних особливостей окличних речень у сучасній українській мові.

Основні положення лінгвістичної теорії емоцій переконують у тому, що емотивна функція мови має право на виділення й визнання її як однієї з провідних функцій. Мовці обмінюються не тільки інтелектуальною інформацією, а й висловлюють своє ставлення до неї. Свідомість людини, яка об'єктивно відображає навколишню дійсність, водночас дає відображеним образам та явищам суб'єктивно-емоційну оцінку, що знаходить вияв в емоційній модальності висловлювання.

Відображення емоційних оцінок дійсності суб'єктами (мовцями) проходить через психічний механізм їх відображення в семантиці слів, словосполучень і мовних структур, що використовуються для вербалізації. Це відображення кодується як семантичними компонентами, що формують емотивність слова, так і синтаксичними структурами, що формують емотивність висловлювання. У процесі мовного опосередкування емоційність як психічне явище трансформується в емотивність, що є мовним явищем.

Окличні речення реалізують емотивну функцію способом експресії, при цьому окличність – засіб вираження емотивності. Окличність репрезентують різні мовні засоби, які відповідно до ярусів мовної системи поділяємо на фонетичні, лексичні, морфологічні й синтаксичні.

Неокличні речення також здатні виражати емоційно-експресивний компонент значення, який, однак, у них забезпечується власне лексичними засобами і не виявляється за межами їх структурного мінімуму.

Фактично реальна сфера функціонування окличних речень ширша, ніж це знаходило висвітлення в традиційній класифікації речень, що передбачала виділення особливого типу окличних конструкцій поряд із реченнями розповідними, питальними і спонукальними. Поле окличності не позбавлене цільових настанов, тільки мета, закладена в окличних реченнях, має інший характер: у перших типах – це розповідь, спонукання, питання чи бажання, а в окличному – передача емоційного супроводу. Емоційно-експресивні значення нашаровуються на основну інформацію, закладену в розповідних, питальних, спонукальних і бажальних реченнях у плані змісту, і знаходять реалізацію в окличних реченнях засобами експліцитного вираження. Виникає своєрідний синкретизм значень та структурна біфункціональність, про що свідчать такі визначення, як розповідно-окличні, питально-окличні, спонукально-окличні й бажально-окличні речення.

Водночас у процесі аналізу виявлені й розглянуті такі різновиди окличних речень, що за своїми структурними й трансформаційними можливостями не в усіх випадках

співвіднесені зі структурами неокличних речень. Це вигуківі, вокативні речення, структурно незавершені конструкції емоційного характеру, нечленовані побудови тощо.

Основними ознаками окличного речення є: 1) виконання емотивної функції; 2) наявність специфічної інтонації, що в писемній формі мови виражається за допомогою знака оклику; 3) використання спеціальних мовних засобів, що виражають емоції. З огляду на названі ознаки термін „окличні речення” в усталеному значенні не охоплює всього розмаїття явищ, які належать до позначуваної ним групи речень. Тому запропоновано таке його визначення: *окличне речення – мовна одиниця, що реалізує емотивну функцію мови і знаходить своє вираження в емпатичній інтонації та у вживанні спеціальних мовних засобів.*

На фонетичному рівні засобом передачі емоційної експресії є інтонація, яка відображає складний характер денотативних і модусних відношень, надає мовленню виразних семантичних відтінків.

Морфологічними (словотворчими) засобами вираження емоційності є словоскладання й використання широкого діапазону суфіксів здрібнілості, пестливості, пейоративності.

Лексичні емоційно-експресивні одиниці охоплюють групи слів, що мають, крім свого предметно-логічного значення, оцінний компонент, а також вигуки, частки й займенниково-прислівникові слова. Емоційно-експресивні засоби цих рівнів мають чітко виражену позитивну або негативну конотацію.

На синтаксичному рівні емоційна експресивність знаходить вираження в зміні звичайного порядку слів (інверсії), незакінченості повідомлення, використанні еліптичних конструкцій, у повторі, парцеляції, риторичному питанні тощо.

У результаті актуалізації емоційно-експресивних засобів мова набуває емоційності, тобто здатності виражати психічний стан мовця. Фонетичні, лексичні, словотворчі й граматичні одиниці мають неоднакову потенцію створення емоційної мовної експресії.

Окличні речення різноманітні за своєю структурою та емоційно-експресивним забарвленням. Вони можуть мати і цілком заміщені, і незаміщені синтаксичні позиції.

Конструкції із заміщеними синтаксичними позиціями поділяємо на дві групи: 1) біфункціональні речення, що є аналогами розповідних, спонукальних, питальних і бажальних; 2) власне-окличні речення, що виконують тільки емотивну функцію.

З-поміж власне-окличних речень із заміщеними синтаксичними позиціями виокремлено конструкції, де сама схема їх побудови, незалежно від лексичного наповнення, служить вираженню емоцій. До таких побудов належать парцельовані конструкції, риторичні питання, нечленовані речення.

В окличних реченнях із незаміщеними синтаксичними позиціями деякі вербалізовані компоненти висловлювання відсутні, що дозволяє мовцеві звільнитися від другорядної з його погляду комунікативної мети, за рахунок чого збільшується частка емоційно-експресивного. Такі речення активно функціонують у розмовному мовленні, вживаються у художньому мовленні автора й персонажів, у публіцистиці. До незаміщеності позиції призводить еліпсис, недомовленість, редукція. Незаміщені синтаксичні позиції відзначаються як у простих, так і в складних окличних реченнях.

Окличні речення, в яких план змісту й план вираження асиметричні, набуваючи збільшення („прирощування”) змісту за рахунок емпатичної інтонації, часто ускладнюють декодування закладеної інформації. За таких умов мовець повинен опиратися на пресупозиції.

Добір мовцем необхідних засобів залежить від його емоційного стану, ілокутивних цілей, тому що за допомогою окличних речень можна досягти експресивної, директивної, комісивної й асертивної ілокутивних цілей.

ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ДИСЕРТАЦІЇ ВИКЛАДЕНО

В ТАКИХ ПУБЛІКАЦІЯХ:

1. Функціональні особливості окличних речень та засоби їх вираження в сучасній українській мові // Південний архів: Зб. наук. праць. Філологічні науки. – Херсон: Айлант, 2002. – Вип. XIV. – С. 270-273.
2. Формально-синтаксичні різновиди окличних речень у сучасній українській мові // Науковий вісник Чернівецького університету: Зб. наук. праць. Слов'янська філологія. – Чернівці: Рута, 2002. – Вип. 140. – С. 169-173.
3. Текстотвірна функція окличних речень // Науковий вісник Чернівецького університету: Зб. наук. праць. Слов'янська філологія. – Чернівці: Рута, 2002. – Вип. 146-147. – С. 147-151.
4. Особливості нечленованих окличних речень // Біблія і культура: Зб. наук. статей. – Чернівці: Рута, 2002. – Вип. 4. – С. 263-267.
5. Інтонація як мовний засіб оформлення окличних речень // Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць. – Донецьк: ДонНУ, 2003. – Вип. 11. – С. 199-204.
6. Неповні речення як синтаксичний засіб вираження окличності // Південний архів: Зб. наук. праць. Філологічні науки. – Херсон: Видавництво ХДУ, 2003. – Вип. XX. – С. 168-172.

7. Функціонування часток у структурі окличного речення // Вісник Дніпропетровського університету. Мовознавство. – Дніпропетровськ: Видавництво Дніпропетровського ун-ту, 2003. – Вип. 9. – С. 193-197.
8. Окличні речення як об'єкт багатоаспектного дослідження (у співавторстві з В.Д.Шинкаруком) // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М.Коцюбинського: Зб. наук. праць. Серія: Філологія. – Вінниця: Видавництво Вінницького держ. пед. ун-ту, 2003. – Вип. 5. – С. 85-90.
9. Частки як засіб вираження емоційної експресії в окличних реченнях // Лексико-граматичні інновації в сучасних слов'янських мовах: Матеріали Всеукраїнської наукової конференції. – Дніпропетровськ: ПБП „Економіка”, 2003. – С. 100-103.

АНОТАЦІЯ

Навчук Г.В. Формально-синтаксичні та функціонально-семантичні особливості окличних речень у сучасній українській мові. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.01 – українська мова. – Кіровоградський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка. – Кіровоград, 2004.

У роботі вмотивовано місце емоційної функції серед інших функцій мови; з'ясовано категорію емотивності у лінгвістичному аспекті; визначено засоби вираження емоцій у мові; уточнено сутність та обсяг поняття „окличність”; систематизовано витлумачення окличних речень, наявні у лінгвістичній літературі; вмотивовано доцільність розгляду окличних конструкцій з погляду теорії мовленнєвих актів. Досліджено формальні показники окличних речень, якими є фонетичні, лексичні, морфологічні й синтаксичні засоби, з'ясовано структурно-синтаксичну своєрідність різних груп окличних речень. Проаналізовано вплив семантичного і синтагматичного оточення на зміст окличного речення; типи мовленнєвих намірів, що можуть бути виражені в окличних реченнях, і мовні засоби, що беруть участь у їхній вербалізації; розглянуто залежність значення мовної одиниці від тієї функції мови, що реалізується мовцем; встановлено роль окличного речення в текстотворенні.

Ключові слова: окличне речення, біфункціональне окличне речення, власне-окличне речення, емоційна функція, засіб вираження емоційної експресії, семантика окличного речення, контекст, ситуація спілкування, пресупозиції, мовленнєвий акт.

АНОТАЦІЯ

Навчук Г.В. Формально-синтаксические и функционально-семантические особенности восклицательных предложений в современном украинском языке. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.01 – украинский язык. – Кировоградский государственный педагогический университет имени Владимира Винниченко. – Кировоград, 2004.

В диссертационном исследовании реализован новый подход к квалификации восклицательных предложений. Осуществлён их комплексный анализ на формально-синтаксическом и функционально-семантическом уровнях.

Обосновано место эмоциональной функции среди других функций языка, в частности указано, что эмотивная функция имеет право на выделение и признание её как одной из основных функций, поскольку эмоции играют исключительно важную роль в процессе языковой коммуникации.

Уточнены сущность и объем понятия „восклицательность”. Установлено, что она может быть выражена фонетическими, лексическими, морфологическими и синтаксическими средствами.

На синтаксическом уровне эмотивную функцию реализуют восклицательные предложения, причем восклицательность – средство выражения эмотивности.

Исследованы лексико-грамматические маркеры восклицательных конструкций, которыми есть частицы, междометия, местоименные и наречные слова, обращения, интонация, порядок слов в предложении (инверсия), повтор (редупликация).

Проанализировано структурно-синтаксическую особенность разных групп восклицательных предложений. Указано, что они могут иметь замещенные и незамещенные синтаксические позиции. Конструкции с замещенными синтаксическими позициями разделены на две группы: 1) бифункциональные предложения, которые являются аналогами повествовательных, побудительных, вопросительных и оптативных; 2) собственно-восклицательные предложения, которые выполняют только эмотивную функцию.

Среди собственно-восклицательных предложений с замещенными синтаксическими позициями выделены парцелированные конструкции, риторические вопросы, нерасчленимые предложения, в которых сама схема их построения, независимо от лексического наполнения, является средством выражения эмоций.

Определено, что незамещенность синтаксической позиции, которая является характерной особенностью неполных предложений, – активное средство выражения

восклицательности. К незамещенности синтаксической позиции приводят эллипсис, недоговоренность, редукция.

Установлено, что структура восклицательных предложений прямо зависит от стиля языка. Полипредикативные синтаксические единицы доминируют в научном и публицистическом стилях; реже – в художественном; еще реже – в живой разговорной речи.

Проанализировано влияние семантического и синтагматического окружения на смысл восклицательного предложения. Установлено, что для точного исследования их семантики необходимо учитывать денотативное и коннотативное значение, определять субъективную модальность, выраженную в предложении, учитывать пресуппозиции, контекст, ситуацию общения.

Исследованы типы речевых намерений, которые могут быть выражены в восклицательном предложении, и языковые средства, которые берут участие в их вербализации. К экспрессивам относятся высказывания, выполняющие только эмотивную функцию. Другие типы эмоционально-речевых актов не встречаются в чистом виде, так как выражение чувств только будет наслаиваться на любую другую иллокутивную цель.

Определено, что восклицательные предложения, вступая в синтаксические связи с языковыми единицами, которые их окружают, с одной стороны, зависят от текста, а с другой – наоборот, выполняют текстотворную функцию.

Ключевые слова: восклицательное предложение, эмоциональная функция, средство выражения эмоциональной экспрессии, бифункциональное восклицательное предложение, собственно-восклицательное предложение, семантика восклицательного предложения, контекст, ситуация общения, пресуппозиции, речевой акт.

ANNOTATION

Navchuk H.V. Formal-syntactical and functional-semantic features of exclamatory sentences in modern Ukrainian Language. – Manuscript.

Dissertation on gaining scientific research grade of candidate of speciality 10.02.01. – Ukrainian Language. – Kirovohrad State Pedagogical University named after Volodymyr Vynnychenko. – Ukraine, Kirovohrad, 2004.

In this work the place of emotional function among another functions of speech is showed; emotional category in linguistic aspect is explained; the means of emotional ways in speech are found here; the gist and volume of meaning „exclamatory” defined more precisely; the location of exclamatory sentences in syntactical system is found; the classification of exclamatory sentences, existing in linguistic literature, is reviewed and defined more precisely; the necessity of

consideration exclamatory constructions according to the theory of speech acts is motivated here. Formal showings of exclamatory sentences which are phonetical, lexical, morphological and syntactical means are explored in this dissertation. The influence of semantical and syntagmatical surrounding on sense of exclamatory sentences; types of speech intentions which can be expressed in exclamatory sentences and speech means, participating in their verbalization are analyzed here; the dependance of speech unit from function presented by speaker is showed; the role of exclamatory sentence in text forming is established in this work.

Key words: exclamatory sentence, emotional function, means of emotional expressions, semantics of exclamatory sentence, context, intercourse situation, presuppositions, bifunctional exclamatory sentence, pure exclamatory sentence, speech act.